

LIDIA TUDORACHE

Limba latină

Manual pentru clasa a X - a

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

I GAIUS IULIUS CAESAR	5
Repere biografice și opera	8
Descriptio Galliae	10
Recapitularea declinării substantivului	13
Sintaxa nominativului și a genitivului	14
Orget'rix	20
Recapitularea adjectivului	22
Comparația neregulată	23
Complementul comparativului și al superlativului	23
Adverbul	24
Sintaxa dativului	25
Descriptio Britanniae	29
Recapitularea modurilor și a timpurilor formate de la tema prezentului	32
Diateza pasivă. Tema prezentului	32
Sintaxa acuzativului	34
Dei German ^a rum	38
Recapitularea modurilor și a timpurilor formate de la tema perfectului	41
Sintaxa ablativului	42
Caesar et Vercinget'rix	47
Modurile și timpurile formate de la tema supinului. Diateza pasivă. Timpurile din sfera perfectului	49
Sintaxa frazei	51
Participiala relativă și ablativul absolut	52
Evaluati-vă cunoștințele!	54
Repere literare	57
Bibliografie selectivă	57
II GAIUS SALLUSTIUS CRISPUS	58
Repere biografice și opera	59
Non vitam silentio transire	61
Recapitularea pronumelor personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ (<i>hic, iste, ille</i>)	64
Pronumele demonstrativ (<i>is, idem, ipse</i>)	65
Propoziția completivă infinitivală	66
Oratio Caesaris	70
Recapitularea pronumelor relativ și interogativ	73
Propoziția relativă	73
Catilina	77
Pronumele nehotărâte	79
Recapitulare. Morfologia. Substantivul. Adjectivul	80
Evaluati-vă cunoștințele!	82
Repere literare	85
Bibliografie selectivă	85
III AURELIUS AUGUSTINUS	86
Repere biografice și opera	88
Deus, caeli et terrae creator	90
Recapitulare. Morfologia. Pronumele. Verbul	92
De duabus civitatibus	94
Valorile conjuncției <i>ut</i>	96
Recapitulare. Sintaxa cazurilor	96
Evaluati-vă cunoștințele!	98
Repere literare	100
Bibliografie selectivă	100
IV VULGATA	101
Repere biografice	102
De ove perdita	103
Valorile conjuncției <i>cum</i>	105
Numeralul	105
Parabola seminătoris	108
Recapitulare. Sintaxa frazei	110
Evaluati-vă cunoștințele!	111
Repere literare	112
Bibliografie selectivă	112
Tabele gramaticale	113
Vocabular latin-român	129
Vocabular român-latin	140

GAIVS¹ IULIUS CAESAR

(100 a. Chr. – 44 a. Chr.)

1. Lumea romană până în vremea lui Caesar

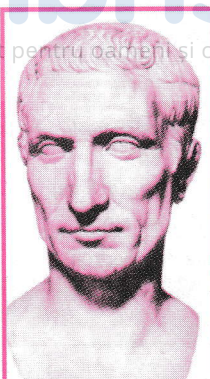
CONTEXTUL ISTORIC	CONTEXTUL LITERAR
ROMA REGALĂ • 21 aprilie 753 a. Chr. – întemeierea Romei • 753 a. Chr. – 616 a. Chr. – epoca latină a Romei; primii patru regi legendari: Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius • 616 a. Chr. – 509 a. Chr. – epoca etruscă a Romei; ultimii trei regi legendari: Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus REPUBLICA ROMANĂ • 509 a. Chr. (data tradițională) – instaurarea republicii romane de către Lucius Iunius Brutus	ÎNCEPUTURILE LITERATURII LATINE
	LITERATURĂ ORALĂ • <i>Carmīna convivalia</i> (cântece de ospăț) • <i>Incantationes</i> (incantații) • <i>Neniae</i> (bocete) • <i>Versus Fescennini</i> (mici altercații țărănești) • <i>Carmīna triumphalia</i> (cântece triumfale) • <i>Satura</i> (mică reprezentație scenică) • <i>Atellana</i> (farse rustice orale) • <i>Mimus</i> (improvizații dramatice bazate pe gestică și mimică)
	LITERATURĂ SCRISĂ • <i>Carmīna Saliaria</i> (Cântecele Salienilor) • <i>Carmen fratrum Arvalium</i> (Cântecul fraților Arvali) • <i>Leges XII Tabulārum</i> (Legile celor XII table)
	PERIOADA ARHAICĂ (mijlocul sec. al III-lea a. Chr. – mijlocul sec. al II-lea a. Chr.)
 <i>Hannibal</i> <i>Scipio Africanul</i> • 264 – 241 a. Chr. – primul război punic • 218 – 201 a. Chr. – al doilea război punic • 202 a. Chr. – victoria lui Scipio asupra lui Hannibal, la Zama	Livius Andronicus (? 294. a Chr. – 204 a. Chr.) • <i>Odyssēa</i> (traducere din limba greacă) tragedii, comedii grecești
	Gnaeus Naevius (? 269 a. Chr. – 201 a. Chr.) • <i>Bellum Punicum</i> (epopee romană originală), comedii, tragedii grecești
	Quintus Ennius (239 a. Chr. – 169 a. Chr.) • <i>Annales</i> (Analele – epopee romană), <i>Saturae</i>; tragedii, comedii

¹ Gaius – *praenōmen*, indicat în texte prin prescurtarea tradițională C; în vechea scriere latină, litera c nota atât sunetul c, cât și g.

• 148 – 146 a. Chr. – al treilea război punic; distrugerea definitivă a Cartaginei; cucerirea întregului bazin mediteranean oriental și occidental • 133 – 121 a. Chr. – reformele fraților Gracchi	Titus Maccius Plautus (? 254 a. Chr. – ? 184 a. Chr.)	• <i>Amphitruo</i>, <i>Asinaria</i> (Comedia măgarilor), <i>Aulularia</i> (Ulcica), <i>Menaechmi</i>, <i>Miles gloriōsus</i> (Soldatul fanfaron) etc.
	Publius Terentius Afer (? 190 a. Chr. – 159 a. Chr.)	• <i>Andria</i> (Fata din Andros), <i>Eunuchus</i> (Eunucul), <i>Adelphoe</i> (Frații), <i>Phormio</i> etc.
	Gaius Lucilius Suessānus (? 180 a. Chr. – 103 a. Chr.)	• <i>Saturae</i>
• 111 – 105 a. Chr. – războiul cu Iugurtha, rege al Numidiei • 105 – 101 a. Chr. – atacul Cimbrilor și al Teutonilor • 91 a. Chr. – 88 a. Chr. – războiul cu aliații	Marcus Porcius Cato (234 a. Chr. – 149 a. Chr.)	• <i>Origīnes</i>, <i>De agricultura</i>, discursuri

2. Lumea romană în vremea lui Caesar

Contextul istoric	Contextul literar
Republica romană (509 a.Chr. – 31 a.Chr.)	Perioada clasică – republicană (sec.I a.Chr.)
Evenimente istorice	Scriitori contemporani
• 98–90 a.Chr. – războiul purtat cu aliații – <i>socii</i> – din Italia • 89–84 a.Chr. – războaiele împotriva lui Mithridates Eupator, regele Pontului • 88–81 a.Chr. – războaiele civile dintre Marius și Sylla • 73–71 a.Chr. – răscoala sclavilor din Italia, conduși de Spārtacus • 63 a.Chr. – consulatul lui Cicero; conspirația lui Catilina • 60 a.Chr. – primul triumvirat: Caesar – Pompeius – Crassus • 59 a.Chr. – consulatul lui Caesar • 58–52 a.Chr. – campania lui Caesar de cucerire a Galliei • 49–48 a.Chr. – războiul civil dintre Caesar – partida popularilor – și Pompeius – partida optimaților	• Sallustius, <i>De coniuratione Catilinae</i> – proza istorică, monografia • Cornelius Nepos, <i>De viris illustribus</i> – proza istorică, biografia • Cicero, <i>Pro Archia</i>, <i>In Catilinam</i>, <i>De oratore</i>, <i>Orator</i>, <i>De republica</i>, <i>De amicitia</i>, <i>De natūra deōrum</i>, <i>Epistulae</i> etc. – proza retorică și filosofică. • Lucretius, <i>De rerum natūra</i> – poemul didactic și filosofic • Catullus, <i>Carmīna</i> (Poezii) – elegia

Gaius Iulius Caesar

Repere biografice

- S-a născut la 13 iulie 100 a. Chr., la Roma, într-o familie patriciană, *gens Iulia* care pretindea că descinde din zeița Venus, prin Iulus, fiul lui Aeneas.
- A obținut distincții în luptele din Asia, împotriva lui Mithridates, și-a desăvârșit pregătirea oratorică pe lângă Molon din Rhodos; a parcurs cariera politică a onorurilor – *cursus honorum* –, fiind, în 74, tribun militar, în 68, cvestor, în 65, edil, în 63, *pontifex maximus*, în 62, pretor și, în 59, consul. Anul 60 a fost marcat de încheierea *primului triumvirat*, cu Pompeius și Crassus.
- Între 58-50 a. Chr., a desfășurat campania de cucerire a Galliei și de transformare a ei în provincie romană.
- Învingător în Gallia, a trecut cu legiunile în Italia și a început, între 49-48 a. Chr., războiul civil având ca principal adversar pe Pompeius, reprezentantul aristocrației senatoriale.
- Proclamat *dictător* pe viață, a întreprins reforme sociale, administrative și politice.
- Este asasinat la *idele lui Marte* – 15 martie – 44 a. Chr., în urma unui complot al adeptilor regimului senatorial.

Moartea lui Caesar și apoteoza sa: Venus îl transformă în astru.
„Tu quoque, mi fili?”

Opera

- *Commentarii de bello Gallico*, „Însemnări despre războiul cu gali”, lucrare în șapte cărți, o expunere a faptelor petrecute în Gallia între anii 58-52 a. Chr.
- *Commentarii de bello civili*, „Însemnări despre războiul civil”, lucrare în trei cărți, o relatare a conflictului civil din perioada 49-48 a. Chr.

Știați că...

Începând cu secolul al III-lea a. Chr., la Roma se dezvoltă **istoriografia** – scrierea istoriei – ca urmare a interesului pentru studiiul trecutului și valoarea exemplară a faptelor.

Se impun două mărci ale literaturii de factură istorică: valoarea educativă și moralizatoare a istoriei, considerată *magistra vitae* (îndrumătoare a vieții), și caracterul oratoric dominant. Pentru Cicero, istoria era *opus maxime oratorium* (operă oratorică prin excelență).

Speciile literare ale istoriografiei:

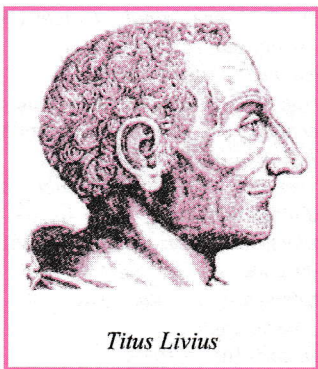
- *Analistica* – prezentarea evenimentelor an de an, în ordine strict cronologică.
- *Monografia* – prezentarea unui singur aspect al istoriei, pe baza tehnicii relatării faptelor „pe alese”, *carptim*.
- *Memoriile* – prezentarea faptelor trăite de autor.
- *Epitoma* – (*Compendiul*) – prezentarea condensată a istoriei.
- *Biografia* – prezentarea vieții unor personalități.

Primii istoriografi au fost analiști de limbă greacă. În secolul al II-lea a.Chr., *Marcus Porcius Cato* scrie în limba latină opera monografică *Origines* („Originile”).

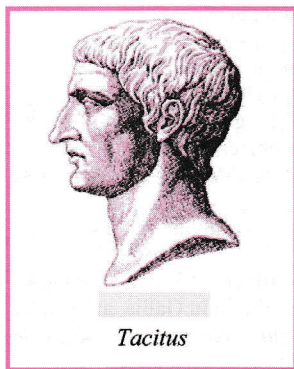
Istoriografia cunoaște, în perioada clasică republicană (sec. I a.Chr.), adevărata ei dezvoltare. *Gaius Iulius Caesar* este autorul memoriilor dedicate cuceririi Galliei și conflictului civil. *Gaius Sallustius Crispus* scrie două monografii, prima înfățișând conspirația lui Catilina, a doua, războiul purtat de romani împotriva lui Iugurtha, regele numizilor. *Cornelius Nepos* a creat biografia romană, prezentând viețile unor generali celebri și oameni de seamă.

Istoriograful epocii lui Augustus (31 a. Chr. – 14 p. Chr.) este *Titus Livius*, autorul operei *Ab Urbe condita*, o prezentare analitică a evoluției poporului roman.

Cornelius Tacitus și *Suetonius* sunt istoriografii perioadei următoare (sec. I și începutul sec. al II-lea p. Chr.). Primul scrie opere analistice, *Historiae* („Istorii”) și *Annales* („Anale”), al doilea alcătuiește biografii, în opera *Vitae duodecim Caesarum* („Viețile celor doisprezece Cezari.”).

Titus Livius

Tacitus

La începutul operei sale, înainte de a trata în detaliu campaniile militare, bătăliile, mișcările de trupe și intrigile locale, Caesar face descrierea geografică a Galliei și prezentarea populațiilor care o locuiesc.

Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. (...) Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano; continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum; (...) Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur; pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni. (...) Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani, quae est ad Hispaniam, pertinet; spectat inter occasum solis et septentriones.

(De bello Gallico, I, I, 1, 2, 5)

Războinic nobil gal

Vocabula

divido, -ere, -vīsi, -vīsum = a împărți
incolo, -ere, -ui = a locui
Belgae, -arum (m. pl.) = belgi (popor galic)
Aquitani, -orum (m. pl.) = acvitani
Celtae, -arum (m. pl.) = celti
Galli, -orum (m. pl.) = gali
institutum, -i (n.) = obicei, rânduială
differo, -ferre, distūli, dilātum = a diferi, a se deosebi
Garumna, -ae (f.) = fluviu în Gallia, azi Garonne
Matrona, -ae (f.) = afluent al Senei, azi Marna
Sequana, -ae (m.) = fluviu în Gallia, azi Sena
obtineo, -ere, -tinui, -tentum = a avea în stăpânire, a stăpâni
initium, -ii (n.) = început; *initium capere* = a începe de la

Rhodanus, -i (m.) = fluviul Ron
contineo, -ere, -tinui, -tentum (la pas.) = a fi înconjurat
Oceanus, -i (m.) = ocean
orior, -iri, *ortus sum* = a se naște, a începe
pertineo, -ere, -tinui = a se întinde către
Rhenus, -i (m.) = fluviul Rin
Pyrenaeus, -i (m.) = *Pyrenaei montes* (m. pl.), munții Pirinei
specto, -āre, -āvi, -ātum = a privi, a se uita, a fi orientat
septentriones, -um (m. pl.) = nordul, miazănoapte
sol, *solis* (m.) = soare
occāsus, -us (m.) = apus; *occāsus solis* = apusul soarelui

Harta Galliei

Studiul textului

- După ce criterii este descrisă Gallia?
- În câte părți este divizată și care sunt populațiile care o locuiesc?

- Identificați în text pozițiile geografice pe care le ocupă fiecare populație.
- Indicați pe harta Galliei granițele naturale dintre aceste populații.
- Care sunt termenii geografici din text?
- Prin ce se deosebesc locuitorii Galliei?
- Stabiliți structura acestui fragment și ordinea ideilor pe care le urmărește

Caesar.

- Remarcați stilul descrierii.

Exprimați-vă părerea!

1. Cu privire la măiestria literară a lui Caesar, Cicero afirma că „Însemnările sunt nude, corecte și pline de farmec, orice podoabe stilistice fiindu-le smulse ca o haină”.

(Brutus, 75, 262)

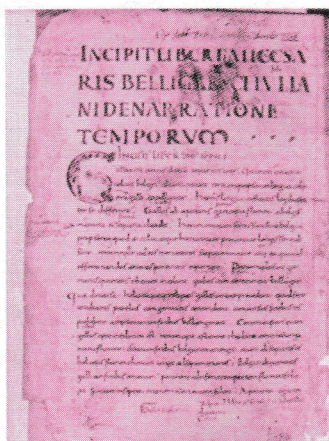
■ Argumentați această afirmație pe baza textului tradus.

2. În capitolul de început al *Însemnărilor*, Caesar remarcă: „Cei mai viteji dintre toți sunt belgii, pentru că ei sunt cei mai izolați de traiul bun și civilizat din Provincia romană; la ei vin foarte rar negustori care aduc lucruri ce contribuie la moleșirea sufletelor și sunt cei mai apropiați de germani, care locuiesc pe malul celălalt al Rinului și cu care se războiesc fără încetare”.

(*Războiul galic*, I, 1, 3,
trad. de Janina Vilan-Unguru)

■ De ce elogiază Caesar virtuțile belgilor?
Care sunt cauzele vitejiei acestora?

■ În ce măsură civilizația poate avea și dezavantaje?

Prima pagină a „*Războiului galic*”,
manuscris din sec. al IX-lea

Știați că...

Gallia era împărțită în două mari diviziuni: *Gallia Transalpina* (*Uterior*, „de dincolo”), care cuprindea teritoriile din NV-ul Alpilor, corespunzând cu aproximație ținuturilor Franței, Belgiei și N. Elveției și *Gallia Cisalpina* (*Citerior*, „de dincoace”) în care era inclus teritoriul aflat între N. Peninsulei Italice și Munții Alpi.

Când Caesar cucerește Gallia (52 a. Chr.), pe întinsul acesteia trăiau peste patruzeci de *populații celtice*; după cum afirmă Caesar, *celții* și *galii* (de la radicalul *gal* „viteaz, curajos”) sunt unul și același neam. *Celții* (*galii*) erau o populație indo-europeană foarte numeroasă, așezată în mileniul I a. Chr., pe teritoriul dintre Rin și Dunăre (SV-ul Germaniei de azi). Erau agricultori pricepuți și crescători de vite, aveau centre metalurgice importante, explorau fierul, arama, argintul și aurul, produceau o ceramică de bună calitate. Luptători curajoși, foloseau sabia cu două tășuri, lancea, pumnalul, scutul și coiful. Aveau o religie politeistă, cultul mamei, al izvoarelor, cultul *Eponei*, zeița cailor, și, legat de viața militară, cultul mistrețului.

Zeița Epona

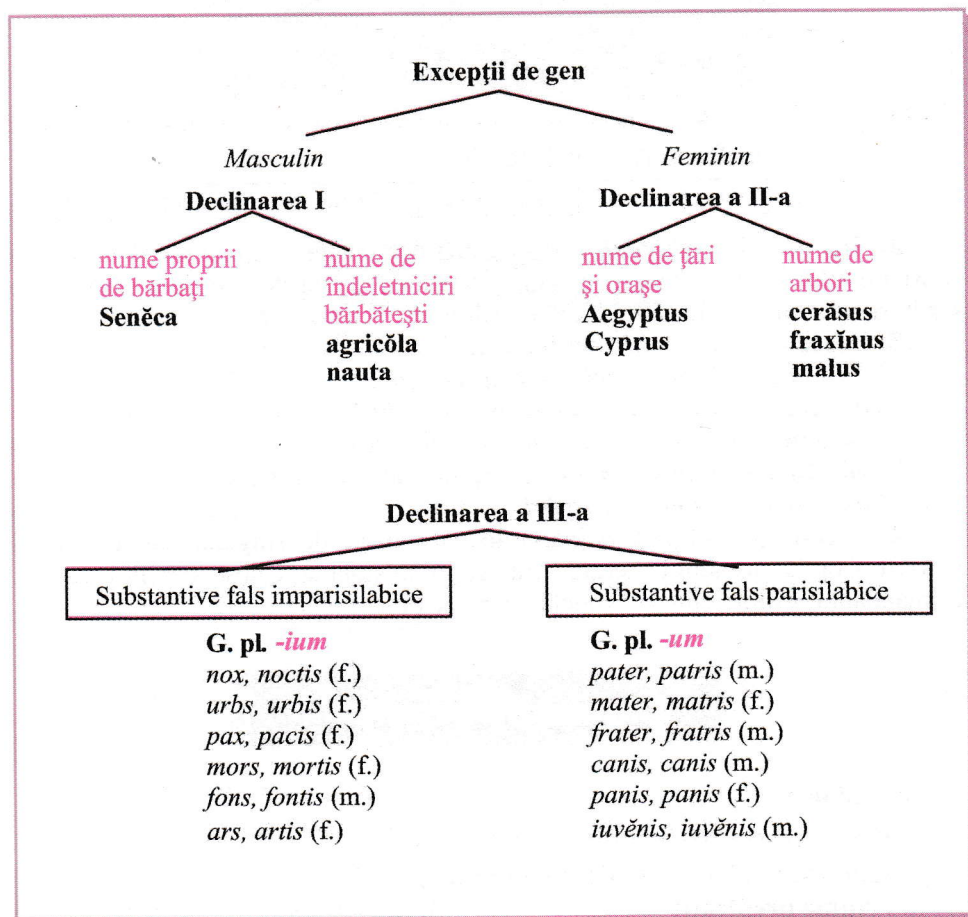
Vestigii ale culturii celtice se regăsesc azi în Țara Galilor, Irlanda, Dacia (vestigiile arheologice de la Apahida, Fântânele, Mediaș etc.)

Morfologia substantivului. Recapitularea declinărilor

Amintiți-vă care este forma de dicționar a unui substantiv latinesc și cum se recunoaște declinarea¹.

Decl.	I	II	III	IV	V
G. sg.	-ae	-i	-is	-ūs	-ēi

Nota bene!

¹ tabelul declinării substantivului se află la pagina 113

Singular

aedes = templu
auxilium = ajutor
castrum = întăritură
cera = ceară
copia = belșug
finis = sfârșit
fortuna = soartă
littēra = literă
impedimentum = piedică
vigilia = veghe

Plural

aedes = clădire, palat
auxilia = trupe auxiliare
castra = tabără
cerae = table cerate
copiae = trupe, resurse
fines = hotare
fortūnae = averi
littērae = epistolă
impedimenta = bagaje
vigiliae = străji

Exersați!

1. Identificați în text substantivele și analizați-le morfologic conform tabelului de mai jos:

Substantivul	Declinarea	Genul	Numărul	Cazul
--------------	------------	-------	---------	-------

2. Traduceți în limba latină, respectând declinarea, cazul și numărul formei substantivului *scriptor*, -ōris (m.): unor scriitori; un scriitor; al unui scriitor; pe scriitori; scriitorii; scriitorului; de un scriitor; ale scriitorilor.

3. Descoperiți intrusul în seriile de mai jos:

domīnus – *corpus* – *servus* – *equus* – *agnus*
domīne – *nomīne* – *flumīne* – *agmīne* – *itinēre*
corpōra – *amīca* – *fabūla* – *penna* – *formīca*
nomīnum – *verbum* – *militum* – *muliērum* – *agmīnum*
cervi – *lupi* – *amīci* – *corpōri* – *cerāsi*

4. Traduceți în limba latină, folosind sensul de singular sau de plural potrivit: Copilul are tăblițe cerate. Am primit epistola ta. Citesc sfârșitul fabulei. Comandantul trimite ajutor. Trupele cuceresc orașul.

Sintaxa nominativului

a) Subiect

Caesar „*Commentarii de bello Gallico*” scripsit.
 Cezar a scris „Însemnări despre războiul galic”.

b) Nume predicativ

Garumna *flumen* est. Garumna este un fluviu.

c) Apozitie (acordată în caz cu substantivul determinat)

Caesar, clarus *dux*, bellum *Gallicum* gessit.

Cezar, vestit comandant, a purtat războiul cu galii.

d) Atribut adjectival

*Puer **sedūlus** lectionēm discit. Copilul **silitor** învață lecția.*

Grammaticus et discipuli

Sintaxa genitivului

Genitivul îndeplinește funcția de **atribut**, când determină un substantiv sau un pronume, și funcția de **complement**, pe lângă anumite verbe, adjective sau adverbe.

Declinare	Singular	Plural
I	-ae	-ārum
II	-i	-ōrum
III	-is	-um, -ium
IV	-ūs	-uum
V	-ēi	-ērum

1. Ca atribut, genitivul are următoarele funcții:

a) Genitiv posesiv (al apartenenței):

♥ indică posesorul sau lucrul posedat.

fabulae **Phaedri** – fabulele lui Fedru

versus **fabulārum** – versurile *fabulelor*

b) Genitivul calității:

♥ exprimă însușirea unei ființe sau a unui lucru; substantivul în genitiv este însoțit și de un atribut adjectival.

scriptor magni **ingenii** – scriitor de mare talent

lectio magnae **difficultātis** – lecție de mare dificultate